

ՈՌՈԳՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԼՈՒԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

Մերի Համբարձումի Մուրադյան

Հոդվածը ստացվել է՝ 09.09.22, ուղարկվել է գրախոսման՝ 23.09.22., երաշխավորվել է տպագրության՝ 26.10.22

Ներածություն

Աշխարհում չկա այնպիսի պետություն, որ չառնչվի ջրային պաշարների արդյունավետ կառավարման խնդիրների հետ: Այս խնդիրն էլ ավելի ակնառու է լեռնային ռելիեֆ ունեցող երկրների համար: Այդպիսիք են Կովկասյան երկրները, որոնց առաջնային խնդիրներից մեկը ջրային ռեսուրսների կառավարումն է, քանի որ, պարենային, էներգետիկ և տնտեսության մյուս ոլորտների խնդիրները կապված են ջրային ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման հետ: Ավելին, այս տարածաշրջանում պարենային ապահովվածությունը կախված է ոռոգումից:

Մեր հանրապետության համար վերոնշյալ խնդիրները առավել արդիական են, քանի որ բուսաբուծության համախառն արտադրանքի 75%-ից ավելին ստացվում է ոռոգվող երկրագործությունից: Ոռոգման համակարգի օպտիմալ կառավարումը ջրային ռեսուրսների հիմնախնդրի կարևորագույն բաղադրիչներից մեկն է. ինչով էլ պայմանավորված է աշխատանքի ***արդիականությունը:***

Հոդվածի նպատակը: Հոդվածի ***նպատակն է*** Հայաստանում ոռոգման համակարգի իրավիճակը ուսումնասիրության հիման վրա մշակել ոռոգման համակարգի կառավարման բարելավմանն ուղղված առաջարկություններ:

Ուստի ***խնդիր է*** դրվել.

- ✓ Վերլուծել ոռոգման համակարգի վիճակը,
- ✓ Ուսումնասիրել Հայաստանում ոռոգման համակարգի կառավարման առանձնահատկությունները,
- ✓ Բացահայտել ոռոգման համակարգի կառավարման բարելավման ուղիները

Մեթոդաբանություն: Աշխատանքում առաջադրված խնդիրների լուծման համար հիմք են հանդիսացել արտասահմանյան և հայրենական տնտեսագետների ուսումնասիրությունները: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են տրամաբանական, վիճակագրական և վերլուծության մեթոդները:

Թեմատիկայի մշակումների առումով ուշագրավ դիտարկումներ են արվել Ա.Խ. Մարկոսյանի, Մ.Մ. Մկրտումյանի, Հ.Վ. Թումաջյանի Ջրային ռեսուրսների և ջրային համակարգի կառավարումը, ԵՃՇՊՀ-Եր.: 2011թ (երկու գրքերում), Ա. Կարապետյանի Ջրային ռեսուրսների օգտագործման տնտեսական մեխանիզմների հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, Ատենախոսություն, Եր.-2009թ, Ա. Մարգարյանի Ջրային գործոնն արդի աշխարհաքաղաքական գործընթացներում, ԵՊՀ ՈՒԳԸ գիտական հոդվածների ժողովածու 2015 թ. տարեկան գիտական նստաշրջանի նյութեր, և այլ ուսումնասիրություններում:

Վերլուծություն: Հայաստանի Հանրապետության տարածքում հոսող ջրային ռեսուրսները պետական սեփականություն են¹:

Կարելի է ասել, որ Հայաստանում ընդհանուր առմամբ առկա են ջրային ռեսուրսների բավարար պաշարներ, սակայն գետային հոսքերը ունեն սեզոնային ու տատանողական բնույթ, ինչի հետևանքով էլ ջրային ռեսուրսների բաշխվածությունը դառնում է անհավասարաչափ: Այդ տատանումների դեմ պայքարելու համար կառուցված են պատվարներ, որոնց մեծ մասը ծառայում է ոռոգման նպատակով: Քիչ չեն նաև ստորերկրյա ջրային պաշարները: Ավելին՝ խմելու ջրի 96%-ը և ընդհանուր ջրառի 40%-ը կազմում են ստորերկրյա ջրային ռեսուրսները²: Պետք է նշել նաև, որ ստորերկրյա ջրերը նույնպես տեղաբաշխված են անհավասարաչափ: Դրա հետևանքով Արարատյան դաշտում արտեզյան ջրերի ճնշումից առաջանում են ճահիճներ³:

Հանրապետությունը ջրային ռեսուրսների օգտագործումը դասակարգվում է ըստ ոլորտների՝ ոռոգում, խմելու-կենցաղային, հիդրոէներգետիկա, արդյունաբերություն, ռեկրեացիա, ձկնաբուծություն և այլն:

Ջրօգտագործումը ներկայացնենք աղյուսակի տեսքով:

Հայաստանում 2020թ. ջրառը կազմել է 2829.8 մլն մ³, ջրօգտագործումը՝ 2176.3 մլն. մ³ (83.6%-ը՝ գյուղատնտեսություն, ձկնաբուծություն և անտառտնտեսություն, 8.8%-ը՝ արտադրական, կոմունալ տնտեսություն և շինարարություն, 7.6%-ը՝ խմելու): Ջրի տրանզիտային կորուստները կազմել են 653.5 մլն. մ³ կամ ջրառի 23.1%-ը⁴:

Աղյուսակ 1

Ջրօգտագործումը ըստ տնտեսական գործունեության հիմնական տեսակների, 2017-2020թթ(մլն, մ³)⁵

	2017թ	2018թ	2019թ	2020թ
Ոռոգում	1236.6	1064.6	1069.5	1067.0
Ձկնաբուծություն	515	489.2	754.3	684.2
Հանքագործական արդյունաբերություն	83.9	84	81.9	84.4
Մշակող արդյունաբերություն	7.7	17.1	8.4	19.4

¹ ՀՀ Ջրային օրենսգիրք, (Ընդունված է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 2002 թվականի հունիսի 4-ին), ՀՕ-373-Ն, Գլուխ 1, Հոդված 4

² Զեկույց կազմված Համաշխարհային բանկի կողմից Դեպի ջրային ռեսուրսների համալիր կառավարում, էջ 13: /

http://212.42.195.34:92/wp-content/uploads/2019/11/Armenia-IWRM_Arm.pdf

³ Հակոբյան Եվգենյա, Հայաստանի ջրային ռեսուրսները և կառավարման հիմնախնդիրները, Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (հանրապետական գիտաժողովի նյութեր). -Եր.: «Գիտություն» հրատ., 2012, էջ 144

⁴ ՎԿ, Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները Հայաստանի Հանրապետությունում 2020թ., Ջրօգտագործում և ջրհեռացում, էջ 94

⁵ ՎԿ, Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները Հայաստանի Հանրապետությունում 2020, 2019թթ., Ջրօգտագործում և ջրհեռացում

Ջրամատակարարում, կոյուղի, թափոնների կառավարում և վերամշակում	132.1	237.8	188.5	288.1
Էլեկտրականություն, գազի, գոլորշու և լավորակ օդի մատակարարում	27.2	28.9	18.6	24.0
Տնտեսական գործունեության այլ տեսակներ	37.5	4.9	2.5	9.2
Ընդամենը	2040	1926.5	2123.7	2176,3

Ինչպես տեսնում ենք ընդհանուր ջրօգտագործման ծավալում գերակշիռը ոռոգումն է: Դա բնական է, քանի որ Հայաստանում գյուղատնտեսությունը մեծապես կախված է ոռոգումից: Մշակաբույսերի համախառն արտադրանքի ավելի քան 80%-ը ստացվում է ոռոգվող հողագործությունից¹:

Ելնելով ոռոգման ջրի կարևորությունից, և ջրային ռեսուրսների օգտագործման ծավալում իր գերակշիռ դերից ջրային ռեսուրսների կառավարումը պետք է սկսել հենց այս ոլորտից:

Գյուղատնտեսության մեջ ջրի կառավարման խնդիրներով զբաղվում են ջրօգտագործողների ընկերությունները, որոնց կառավարման ոլորտում գտնվում է մոտ 200 հազար հեկտար հողատարածք:

Նախկինում՝ Խորհրդային Միության տարիներին հանրապետությունում ջրի կառավարման գործառույթը իրականացվում էր պետության կողմից, ինչը կախված էր տարբեր վերահսկողական խնդիրների և ահռելի ծախսերի հետ: Արդեն 1990-ական թվականներին որոշվեց ապապետականացնել ջրօգտագործման կառավարման գործառույթը, որի նպատակը համակարգի կառավարումը առավել արդյունավետ դարձնելն էր: Հաշվի առնելով միջազգային փորձը և համագործակցելով Համաշխարհային բանկի հետ՝ կառավարությունը որոշեց ստեղծել ոռոգման ջրի մասնակցային կառավարման համակարգ՝ ստեղծվեցին ջրօգտագործողների ընկերությունները: Ոլորտում առկա խնդիրները վեր հանելու և լուծում տալու համար մշակվեց և ընդունվեց «Ջրօգտագործողների ընկերությունների և ջրօգտագործողների ընկերությունների միությունների մասին» ՀՀ օրենքը:

Այսօր Հայաստանում ջրային համակարգի կառավարման լիազոր մարմինը ՀՀ կառավարությանն առնթեր գործող ջրային տնտեսության պետական կոմիտեն է²: Ոռոգման համակարգի կառավարման լիազոր մարմինը ՋՕԸ 15 ընկերություններն են և «Ջրառ» փակ բաժնետիրական ընկերությունը: Վերջիններս միասին 2020թ կարողացել են ապահովել 85.34 հազ. հա հողատարածքների ջրամատակարարումը³:

¹ Հակոբյան Եվգենյա, Հայաստանի ջրային ռեսուրսները և կառավարման հիմնախնդիրները, Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (հանրապետական գիտաժողովի նյութեր). -Եր.: «Գիտություն» հրատ., 2012, էջ 145

² ՀՀ կառավարության որոշումը, Ջրային համակարգի կառավարման լիազոր մարմին ճանաչելու մասին, Ընդունված՝ 17 հոկտեմբերի 2002 թվականի N 1653-Ն

³ Հաշվետվության ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարար-

Ջրօգտագործողների ընկերությունները և ջրօգտագործողների ընկերությունների միությունները հանդիսանում են շահույթ չհետապնդող, իրավաբանական անձի կարգավիճակ ունեցող կազմակերպություններ: ՋՕԸ ղեկավարվելով հասարակության շահերով, իրականացնում են ոռոգման ջրամատակարարման համակարգի օգտագործումն ու պահպանումը: Ջրօգտագործողների ընկերությունները ջրօգտագործողներին ջուր են մատակարարում իրենց սպասարկման տարածքում, իսկ ջրօգտագործողների ընկերությունների միությունները՝ ջրօգտագործողների ընկերություններին՝ իրենց սպասարկման տարածքում: ՋՕԸ կամավորության հիման վրա ստեղծված միություններ են, որոնց նպատակն է միևնույն ջրի աղբյուրի օգտագործումը¹:

Այսպիսով՝ ոռոգման համակարգում ներդրվեց մասնակցային մոդելը, որը պետք է լուծեր ոլորտի ոռոգման ժամանակացույցի, ջրի քանակի, գումարների հավաքագրման և մի շարք այլ խնդիրներ: Հիրավի սկզբնական փուլում այս մոդելի ընդունումը տվեց իր դրական արդյունքները²:

Այդուհանդերձ պետք է նշենք, որ ջրօգտագործող ընկերությունների ստեղծումը բավարար չէր լուծելու համար այնպիսի խնդիրներ ինչպիսիք են.

- Ջրահեռացման համակարգի անմխիթար վիճակը: Հայաստանում առկա ոռոգման ջրագծերը հիմնականում կառուցվել են խորհրդային միության տարիներին և ունեն բարձր մաշվածության աստիճան:
- Ջրի կորուստների բարձր մակարդակը՝ ոռոգման ժամանակ: Ոռոգման ջրի մատակարարումը իրականացվում է մեծապես հողային հուններով³:

Ըստ ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագրի տվյալների նախատեսվում էր, որ ՋՕԸ-ների կողմից սպասարկվող ոռոգելի հողատարածքները 2021 թ. պետք է կազմեին 135 հազար հա⁴, մինչդեռ միայն 2020թ հաջողվել է ոռոգել 87,3 հազար հա հողատարածք⁵: Նախատեսվող

րության ջրային կոմիտեի 2020 թվականի գործունեության, Եր-2021, էջ 3

<https://www.scws.am/uploads/files/23/hash-2020.pdf>

¹ ՀՀ ջրային օրենսգիրք, (Ընդունված է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 2002 թվականի հունիսի 4-ին), ՀՕ-373-Ն, Գլուխ 9, Հոդված 72

² Ջեկույց Արարատի և Արմավիրի մարզերում ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության ջրային կոմիտեի, դրա կառուցվածքային ստորաբաժանումների և ջրային տնտեսության ծրագրերի իրականացման գրասենյակի գործունեության արդյունավետությունն ուսումնասիրող քննիչ հանձնաժողովի կատարած աշխատանքների վերաբերյալ, 2021 թ, էջ 4-5

³ ՄԱԶՕ-ԿԿՀ Ծրագիր, «Կլիմայի փոփոխության պայմաններում ջրային ռեսուրսների կառավարման ոլորտում իրավական, ինստիտուցիոնալ, խոցելիության գնահատման և հարմարվողականության պլանավորման բացերի ու խոչընդոտների բացահայտում և վերլուծում» էջ 155, http://www.natureic.am/Content/announcements/12691/NAP_Water%20Assessment%20Report_ARM_final.pdf

⁴ ՀՀ 2014-2025թթ հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր, Հավելված ՀՀ Կառավարության 2014թ մարտի 27-ի № 442-Ն որոշման, էջ 88

⁵ Հաշվետվություն ՀՀ Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության ջրային կոմիտեի 2021թ գործունեության մասին, Եր-2022, էջ 4

ցուցանիշը չհաջողվեց ապահովել, որի պատճառներից մեկը կարող է լինել ոռոգման համակարգի անմխիթար վիճակը, ոռոգվող ջրի անհամաչափ տեղաբաշխվածությունը:

Այս խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ է բարելավել ոլորտի ներդրումային քաղաքականությունը: Առանց ներդրումների անիրատեսական կլինի այս ոլորտում հասնել դրական արդյունքների: Այս հարցում կարևորում ենք միջազգային կազմակերպություններից ստացվող դրամաշնորհները և տրամադրվող վարկային միջոցները, և իհարկե ՀՀ պետական բյուջեից ներդրվող միջոցները:

Այդպիսի արդյունավետ համագործակցություններ միջազգային կազմակերպությունների հետ արդեն առկա են: Օրինակելի համագործակցություն էր 2010-2012թթ. «Հազարամյակի մարտահրավեր հիմնադրամ (ՀՄՀ) - Հայաստան» համագործակցության ծրագիրը, որի արդյունքում իրականացվել է Արարատյան դաշտի դրենաժային համակարգը: Ծրագրի արդյունքում ստորերկրյա ջրերի մակարդակը նվազեցվել է 2 մետրով, որը հնարավորություն տվեց մշակել ավելի բարձրարժեք մշակաբույսեր¹:

Մի քանի ջրամբարների կառուցման աշխատանքներ արդեն իսկ սկսվել են: Դրանցից են Ջարգացման գերմանական բանկի ֆինանսավորմամբ սկսված Կապսի ջրամբարի և ինքնահոս ոռոգման համակարգի կառուցման համար իրականացված ուսումնասիրությունները, որի արդյունքում նախատեսվում է իրականացնել 2200 հա ոռոգման համար ինքնահոս ջրամատակարարում: Ջարգացման ֆինանսական գործակալության կողմից իրականացվող ֆինանսավորմամբ սկսվել է նաև Վեդիի ջրամբարի կառուցման աշխատանքները: Ոռոգման համակարգի բարելավմանը կնպաստի նաև Եղվարդի ջրամբարի կառուցումը, որի ընդհանուր պահեստավորման ծավալը նախատեսվում է 90 մլն մ³ ²:

Վեդիի ջրամբարի կառուցմամբ կապահովվի Արարատյան հարթավայրի ավելի քան 4000 հա հողակտորների ոռոգումը, այդ թվում 2800 հա տարածքի մեխանիկական ոռոգումը կփոխարինվի ինքնահոս ոռոգման համակարգի: Բացի վերը նշված ջրամբարներից Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ նախատեսվում է մեկնարկել Գեղարդալճի, Քաղցրաշենի, Բաղրամյան-Նոյակերտի և Մեղրիի ինքնահոս ոռոգման նախագծման ու կառուցման գործընթացները, ինչը նույնպես հնարավորություն կտա նշված տարածքներում մեխանիկական ոռոգումը փոխարինել ինքնահոսով³:

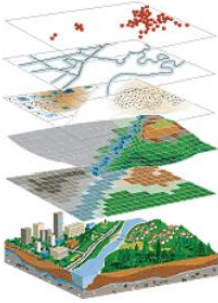
Ակնհայտ է, որ ՀՀ ոռոգման համակարգի կառավարման բարելավման համար առաջին հերթին պետք է իրականացնել տեխնիկական վերազինում:

¹ «Ջուր և առողջություն» արձանագրություն, Հայաստանում առողջության բարելավում նպատակային ցուցանիշների սահմանման միջոցով՝ ջրի կայուն կառավարում, անվտանգ խմելու ջրի մատչելիություն և պատշաճ ջրահեռացում ապահովելու նպատակով, Նպատակային ցուցանիշների և նպատակային ժամկետների իրականացման աջակցության գործողությունների ծրագիր, Երևան, 2014թ, էջ 27

² Նույն տեղում՝ էջ 28-29

³ ՀՀ ՏԿԵՆ Ջրային կոմիտե, Ջրամբարաշինություն, <https://www.scws.am/am/information#1>

Մակայն պետք է նշել, որ մինչ օրս Հայաստանում չկա հատակ քարտեզագրում ջրանցքների վերաբերյալ, թե որ հատվածն է բետոնապատ, որը՝ հողային: Այս խնդիրը առկա է նաև ստորգետնյա ջրանցքներում: Խնդրին լուծում է առաջարկում Geographic Information System (GIS)-ը: GIS համակարգ է, որտեղ կարող ենք հավաքագրել և պահպանել հիդրոերկրաբանական տվյալները, ինչպես նաև այս համակարգի միջոցով կարող ենք գտնել լուծումներ ռեսուրսների կառավարման հետ կապված խնդիրներին¹:

Նկ. 1. GIS համակարգի օրինակ²

Համակարգը սկսել է գործել Հայաստանում: Արդեն իսկ սկսվել է Երևան քաղաքի GIS պատկերը ստանալու գործընթացը, ինչպես նաև Մեյսմիկ պաշտպանության ազգային ծառայության, “Stability and Development” հասարակական կազմակերպության շնորհիվ ստեղծվել է GIS կենտրոնը Գյումրի քաղաքում, որը պատրաստում է քաղաքի թվային պատկերը³:

Այս համակարգը շատ լավ հնարավորություն է ՀՀ տարածքի ջրային ռեսուրսների վիճակի վերաբերյալ թվային տեղեկություններ կազմելու համար: Այն թույլ կտա տեսնել իրական պատկերը և գտնել լուծումներ:

Սույն հոդվածի գիտական նորույթը կայանում է նրանում, որ հեղինակի կողմից կատարված ուսումնասիրությունների և օրինաչափությունների հիման վրա բացահայտվել և հիմնավորվել են Հայաստանի ոռոգման համակարգի կառավարման բարելավմանն ուղղված գործոններ, որոնց կիրառությունը իր բառենպաստ ազդեցությունը կունենա ՀՀ ոռոգման համակարգի զարգացման վրա:

Եզրակացություններ: Ուսումնասիրելով ՀՀ ոռոգման համակարգի կառավարման վիճակը, վերլուծելով բարելավման հնարավոր ուղիները հանգել ենք հետևյալ եզրակացություններին.

- ՀՀ ոռոգման համակարգի կառավարմանը նախ և առաջ խոչընդոտում են ենթակառուցվածքների մաշվածությունը կամ բացակայությունը: Ոռոգման համակարգի արդյունավետ կառավարման համար 2002 թվականին ստեղծվե-

¹ USAID, Application of geographic information systems in Armenia, opportunities for expanded use in the health sphere, p 6

² USAID, Application of geographic information systems in Armenia, opportunities for expanded use in the health sphere, p 6
https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnadr098.pdf

³ Նույն տեղում՝ էջ 12

ցին ՋՕԸ-ը, որոնց նպատակը ոռոգման ջրի մատակարարումն է ու վճարների հավաքագրումն է: Մակայն ենթակառուցվածքների վատթար վիճակի հետևանքով դժվարանում է ոլորտի կառավարումը:

- Հանրապետությունում ոռոգման ջրի կորուստները չափազանց մեծ են: Ջրագծերը գտնվում են անմխիթար վիճակում: Ջրի կորուստը պարզապես ահռելի է: Խնդրին լուծում կարող ենք տալ միայն առկա վնասված խողովակաշարերի վերանորոգմամբ, նորերի կառուցմամբ, վթարներին արագ արձագանքմամբ, նոր տեխնոլոգիաների ներդրմամբ և որ ամենակարևորներից է ոլորտի պատշաճ վերահսկողություն իրականացնելով:
- Ոռոգման համակարգի կառավարման բարելավման գործընթացում բավականին կօգնեն նախատեսվելիք ջրամբարների կառուցումը: Այս հարցում առաջնային է ներդրումային միջավայրի բարելավումը և միջազգային կազմակերպությունների հետ շարունակական փոխգործակցությունը:
- Ոռոգման համակարգի կառավարման բարելավման համար գերակա է տեխնիկական վերազինումը, ենթակառուցվածքների վերականգնումը և ստեղծումը, առանց որոնց հնարավոր չէ բարելավել ոլորտը: Հայաստանում ջրանցքների քարտեզագրման տեղեկատվական բազան բացակայում է: Այս հարցում առաջարկվում է ներդնել GIS համակարգը, որը բացի տեղեկատվության հավաքագրումից կօգնի նաև ճիշտ կառավարել ռեսուրսները:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. ՀՀ 2014-2025թթ հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր, Հավելված ՀՀ Կառավարության 2014թ մարտի 27-ի № 442-Ն որոշման
2. ՀՀ կառավարության որոշումը, Ջրային համակարգի կառավարման լիազորմարմին ճանաչելու մասին, Ընդունված՝ 17 հոկտեմբերի 2002 թվականի N 1653-Ն
3. ՀՀ Ջրային օրենսգիրք, (Ընդունված է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 2002 թվականի հունիսի 4-ին), ՀՕ-373-Ն,
4. «Ջուր և առողջություն» արձանագրություն, Հայաստանում առողջության բարելավում նպատակային ցուցանիշների սահմանման միջոցով՝ ջրի կայուն կառավարում, անվտանգ խմելու ջրի մատչելիություն և պատշաճ ջրահեռացում ապահովելու նպատակով, Նպատակային ցուցանիշների և նպատակային ժամկետների իրականացման աջակցության գործողությունների ծրագիր, Երևան, 2014թ,
5. Զեկույց Արարատի և Արմավիրի մարզերում ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության ջրային կոմիտեի, դրա կառուցվածքային ստորաբաժանումների և ջրային տնտեսության ծրագրերի իրականացման գրասենյակի գործունեության արդյունավետությունն ուսումնասիրող քննիչ հանձնաժողովի կատարած աշխատանքների վերաբերյալ, 2021 թ, էջ 31,
6. Զեկույց կազմված Համաշխարհային բանկի կողմից Դեպի ջրային ռեսուրսների համալիր կառավարում, 2014թ, էջ 219

7. Հակոբյան Եվգենյա, Հայաստանի ջրային ռեսուրսները և կառավարման հիմնախնդիրները, Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (հանրապետական գիտաժողովի նյութեր). -Եր.: «Գիտություն» հրատ., 2012, էջ 144-148
8. Հաշվետվության ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության ջրային կոմիտեի 2020 թվականի գործունեության, Եր-2021,
9. Հաշվետվություն ՀՀ Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության ջրային կոմիտեի 2021թ գործունեության մասին , Եր-2022,
10. ՄԱԶԾ-ԿԿՀ Ծրագիր, «Կլիմայի փոփոխության պայմաններում ջրային ռեսուրսների կառավարման ոլորտում իրավական, ինստիտուցիոնալ, խոցելիության գնահատման և հարմարվողականության պլանավորման բացերի ու խոչընդոտների բացահայտում և վերլուծում»,
11. ՎԿ, Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները Հայաստանի Հանրապետությունում 2020, 2019թթ. , Ջրօգտագործում և ջրհեռացում
12. КБОУОН, Земельные ресурсы: всемирный обзор, Глава 8, Водные ресурсы стр. 220
13. USAID, Application of geographic information systems in Armenia, opportunities for expanded use in the health sphere, p 30
14. ՀՀ ՏԿԵՆ Ջրային կոմիտե, Ջրամբարաշինություն, <https://www.scws.am/am/information#1>

References

1. HH 2014-2025t't' her'ankarayin zargacman r'azmavarakan c'ragir, Havelvac' HH Kar'avarowt'yan 2014t' marti 27-i № 442-N oroshman
2. HH kar'avarowt'yan oroshowmy', Jayin hamakargi kar'avarman liazor marmin twanachelow masin, Y'ndownvac' 17 hoktemberi 2002 t'vakani N 1653-N
3. HH Jayin o'rensqirg, (Y'ndownvac' e' Hayastani Hanrapetowt'yan Azgayin jhoghovi koghmic 2002 t'vakani hownisi 4-in), HO'-373- N,
4. «Jowr & ar'oghjowt'yown» ard'anagrowt'yown, Hayastanowm ar'oghjowt'yan barelavowm npatakayin cowcanishneri sahmanman mijocov` jri kayown kar'avarowm, anvtang xmelow jri matcheliowt'yown & patshatw jraher'acowm apahovelow npatakov, Npatakayin cowcanishneri & npatakayin jhamketneri irakanacman ajakcowt'yan gorc'oghowt'yownneri c'ragir, Er&an, 2014t',
5. Zekowyc Ararati & Armaviri marzerowm HH tarac'qayin kar'avarman & ent'akar'owcvac'qneri naxararowt'yan jrayin komitei, dra kar'owcvac'qayin storbajhanowmneri & jrayin tntesowt'yan c'ragreri irakanacman grasenyaki gorc'owneowt'yan ardyownavetowt'yownnn owsowmnasirogh qnnich hand'najhoghovi katarac' ashxatanqneri veraberyal, 2021 t', e'j 31
6. Zekowyc kazmvac' Hamashxarhayin banki koghmic Depi jrayin r'esowrsneri hamalir kar'avarowm, 2014t', e'j 219
7. Hakobyan Evgenya, Hayastani jrayin r'esowrsnery' & kar'avarman himnaxndirneri', Social-tntesakan zargacman ardi himnaxndirneri' Hayastani Hanrape-

- towt'yownowm (hanrapetakan gitajhoghovi nyowt'er). -Er.: «Gitowt'yown» hrat., 2012, e'j 144-148
8. Hashvetvowt'yan HH tarac'qayin kar'avarman & ent'akar'owcvac'qneri naxararowt'yan jrayin komitei 2020 t'vakani gorc'owneowt'yan, Er-2021,
 9. Hashvetvowt'yown HH Tarac'qayin kar'avarman & ent'akar'owcvac'qneri naxararowt'yan jrayin komitei 2021t' gorc'owneowt'yan masin , Er-2022,
 10. MAZC'-KKH C'ragir, «Klimayi p'op'oxowt'yan paymannerowm jrayin r'esowrsneri kar'avarman olortowm iravakan, institowcional, xoceliowt'yan gnahatman & harmarvoghakanowt'yan planavorman baceri ow xochy'ndotneri bacahaytowm & verlowc'owm»,
 11. Sargsyan A., Jrayin gorc'onn ardi ashxarhaqaghaqakan gorc'y'nt'acnerowm, EPH OWGY' gitakan hodvac'neri jhoghovac'ow 2015 t'. tarekan gitakan nstashrjani nyowt'er,
 12. VK, Shrjaka mijavayry' & bnakan pasharnery' Hayastani Hanrapetowt'yownowm 2020, 2019t't'. , Jro'gtagorc'owm & jrher'acowm,
 13. KBOOON, Zemel'nye resursy: vseirnnyj obzor, Glava 8, Vodnye resursy str. 220
 14. USAID, Application of geographic information systems in Armenia, opportunities for expanded use in the health sphere, p 30
 15. HH TKEN Jrayin komite, Jrambarashinowt'yown,
<https://www.scws.am/am/information#1>

ՈՌՈԳՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԼՈՒԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

Մերի Համբարձումի Մուրադյան

Համառոտագիր: Հոդվածում ներկայացված է ոռոգման համակարգի կառավարման բարելավման կարևորությունը ոլորտի և ամբողջ տնտեսության զարգացման գործում, որով էլ պայմանավորված է սույն հոդվածի **արդիականությունը:** Առաջնային ուշադրություն է դարձվել ոռոգման համակարգի ենթակառուցվածքների վերականգնման, տեխնիկական վերազինման միջոցով համակարգի կառավարման բարելավման վրա: Հոդվածում **նպատակ է** դրվել Հայաստանում ոռոգման համակարգի իրավիճակի ուսումնասիրությունների հիման վրա մշակել ոռոգման համակարգի կառավարման բարելավմանն ուղղված առաջարկություններ: Նպատակին հասնելու համար **խնդիր է** դրվել վերլուծել ոռոգման համակարգի վիճակը, ուսումնասիրել Հայաստանում ոռոգման համակարգի կառավարման առանձնահատկությունները, բացահայտել ոռոգման համակարգի կառավարման բարելավման ուղիները:

Հայաստանում ոռոգման համակարգի կառավարման վիճակագրական, վերլուծական մեթոդների հիման վրա կատարվել են վերլուծություններ, որոնց արդյունքում պարզ է դարձել, որ հանրապետությունում ոռոգման համակարգը գտնվում է վատթար վիճակում, համակարգի կառավարման համար անհրա-

Ժեշտ է ձեռնարկել քայլեր ենթակառուցվածքների վերականգնման ու ստեղծման համար:

Սույն հոդվածի գիտական նորույթը կայանում է նրանում, որ հեղինակի կողմից կատարված ուսումնասիրությունների և օրինաչափությունների հիման վրա բացահայտվել և հիմնավորվել են Հայաստանի ոռոգման համակարգի կառավարման բարելավմանն ուղղված գործոններ, որոնց կիրառությունը իր բարենպաստ ազդեցությունը կունենա ՀՀ ոռոգման համակարգի զարգացման վրա:

Հոդվածում համակարգված տեսքով ներկայացված է Հայաստանի ոռոգման համակարգի կառավարման առանձնահատկությունները, հիմնավոր է համարվել այն եզրահանգումը, որ հանրապետությունում առկա են բավարար ջրային ռեսուրսներ, որոնք անհրաժեշտ է ճիշտ կառավարել՝ ոլորտի զարգացման համար:

Բանալի բառեր. ջուր, ոռոգման համակարգ, ջրանցքներ, ենթակառուցվածքներ, ջրամբարներ, ոռոգման համակարգի կառավարում, Ջրօգտագործող ընկերություններ, Ջրային կոմիտե:

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМОЙ ОРОШЕНИЯ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Мери Амбардзумовна Мурадян

Аннотация: В статье представлена важность улучшения управления ирригационной системой в развитии отрасли и всего хозяйства, чем и обусловлена актуальность статьи. Приоритетное внимание уделялось совершенствованию управления системой орошения за счет восстановления инфраструктуры ирригационной системы и технического перевооружения оросительных систем.

Целью **статьи** является разработка рекомендаций по улучшению управления ирригационной системой на основе исследований состояния ирригационной системы в Армении. Для достижения цели была поставлена задача проанализировать состояние ирригационной системы, изучить особенности управления ирригационной системой в Армении, определить пути улучшения управления ирригационной системой.

Были проведены анализы на основе статистических и аналитических методов управления ирригационными системами Армении, в результате которых стало ясно, что ирригационная система в республике находится в плохом состоянии, необходимо принять меры по восстановлению и созданию инфраструктуры для управления системой.

Научная новизна данной статьи заключается в том, что на основе проведенных автором исследований и закономерностей были выявлены и обоснованы факторы, направленные на улучшение управления ирригационной системой Армении, применение которых окажет благоприятное воздействие на развитие ирригационной системы Армении.

В статье в систематизированной форме представлены особенности управления ирригационной системой Армении, обоснован вывод о наличии в республике достаточных водных ресурсов, которыми необходимо правильно управлять для развития отрасли.

Ключевые слова: вода, оросительная система, каналы, инфраструктура, водохранилища, управление оросительной системой, организации водопользователей, Водный комитет.

IRRIGATION SYSTEM MANAGEMENT PROBLEMS AND THEIR SOLUTION WAYS

Meri Hambardzum Muradyan

Abstract. The article presents the importance of improving the management of the irrigation system in the development of the industry and the entire economy, which is the reason for the relevance of the article. Priority was given to improving the management of the irrigation system, by restoring the infrastructure of the irrigation system and technical re-equipment of irrigation systems.

The goal of the article is to develop recommendations for improving the management of the irrigation system based on research on the state of the irrigation system in Armenia. To achieve the goal, the objective was set to analyze the state of the irrigation system, to study the features of the management of the irrigation system in Armenia, to determine ways to improve the management of the irrigation system.

Analyzes were carried out on the basis of statistical and analytical methods for managing the irrigation system of Armenia, as a result of which it became clear that the irrigation system in the Republic is in poor condition, it is necessary to take measures to restore and create infrastructure to manage the system.

The scientific novelty: Based on the research and regularities done by the author, factors aimed at improving the management of the irrigation system of Armenia were identified and substantiated, the use of which will have a beneficial effect on the development of the irrigation system of Armenia.

The article presents the features of management of the irrigation system of Armenia in a systematic way, the conclusion that there are sufficient water resources in the Republic, which must be properly managed for the development of the industry was substantiated.

Keywords: water, irrigation system, canals, infrastructure, reservoirs, irrigation system management, water user organizations, Water Committee.